

Begeleid Zelfstandig Wonen in Vlaanderen

Kanttekeningen bij een gepeuter in de marge van de jeugdbescherming

Ongeveer vijfjaar geleden, op 11 mei 1983, werd met een Besluit van de Vlaamse Executieve het begeleid zelfstandig wonen van jongeren binnen het kader van de wet op de jeugdbescherming mogelijk gemaakt. Sindsdien wordt dit begeleid zelfstandig wonen (BZW) georganiseerd vanuit 60 inrichtingen voor bijzondere jeugdzorg en door 5 autonome diensten, en werden enkele honderden begeleidingen gerealiseerd. Vele, en ongetwijfeld interessante cijfergegevens zijn inmiddels voorhanden en kunnen het bestaansrecht van deze hulpverleningsvorm legitimeren.

Of met het BZW als dusdanig 'een stap in de goede richting van de differentiatie van hulpverlening aan jongeren werd gezet', blijft evenwel de vraag. Aan de hand van enkele kanttekeningen willen wij bijdragen tot het vinden van een antwoord.

De Ministeriële Besluiten van 11 mei 1983 inzake het BZW vormden de aanzet tot een aanslepend bevoegdheidskonflikt tussen de Gemeenschapsminister van Gezin en Welzijnzorg en de Minister van Justitie. Dit konflikt, waarvan de beslechting door het Arbitragehof tot op heden op zich laat wachten, werd bovendien wel eens voorgesteld als een strijd tussen hulpverlening en repressie. De Gemeenschapsminister zou immers een inhoudelijke optie hanteren. De krachtlijnen hiervan vinden we in het eindrapport van de door haar opgerichte werkgroep jeugdbescherming; een emancipatorisch jeugdwelzijnsbeleid moest de plaats innemen van een isolerend jeugdbeschermingsmodel zoals uitgetekend in de Wet van 8 april 1965.

Velen pleitten er dan ook voor om bij een eventuele beoordeling van overheidsmaatregelen zoals het BZW, de inhoudelijke beleidsvisie los te koppelen van het bevoegdheidskonflikt. Laten we hen hierin voorlopig volgen.

Het BZW richt zich tot jongeren vanaf 17 jaar die voldoende inkomsten hebben om in hun eigen onderhoud te voorzien. In het commentaar bij het Ontwerp-Dekreet werd destijds gesteld dat 17 jaar 'een scharnierleeftijd is in de groei naar zelfstandigheid'. In de praktijk zien we evenwel dat een aantal maatschappelijke factoren deze scharnier behoorlijk doen vastroesten. De verlenging van de leerplicht tot 18 jaar maakt het voor de meeste jongeren de facto onmogelijk om een inkomen te verwerven dat hen toelaat zelfstandig te leven. Na hun schooltijd dienen zij een wachttijd te ondergaan om na enkele maanden een wachttuitkering te kunnen genieten. Deze bedraagt slechts een fractie van het socio-vitaal levensminimum.

De tewerkstellingsgraad onder deze jongeren is erg laag. O.a. omwille van hun lage scholing en/of zwakkere begaafdheid, stemt hun profiel opvallend overeen met dat van de 25 % werklozen onder de 25 jaar.

Tot hun 21 jaar blijft het wettelijk bestaansminium voor hen een gunst vanwege het O.C.M.W. Verscheidene O.C.M.W.'s (o.m. dat van Gent) weigeren volkomen willekeurig dit bestaansminimum uit te betalen aan sommige minderjarigen.

In deze kontekst lijken begeleidingsdoelen zoals 'realistisch budgetteren' wel karikaturaal. De hoge eisen die aan de jongeren worden gesteld om te kunnen genieten van het BZW, houden geen rekening met belangrijke maatschappelijke factoren die een zelfstandig funktionieren ernstig belemmeren, zoniet onmogelijk maken. De vraag van de begeleidingsdiensten om een zgn. startvergoeding voor de jongeren, lijkt ons dan ook volkomen irrelevant. Deze verandert immers structureel niets aan de financieel weinig rooskleurige situatie van de jongeren en zou zelfs discriminerend werken naar jongeren die buiten de jeugdbescherming een zelfstandig leven trachten op te bouwen (b.v. met de hulp van jongerenadviescentra, opvangcentra voor jongeren of vanuit hun gezin).

In kringen van de jeugdhulpverlening leefde bij het tot stand komen van het BZW, de vrees dat deze het interventionisme vanuit de jeugdbescherming zou doen toenemen; meer jongeren zouden binnen het jeugdbeschermingscircuit belanden, of er langer in vastgehouden blijven. Tot op heden zijn er onvoldoende onderzoeksgegevens voorhanden om deze vermoedens te ontkrachten.

Wel kunnen we vaststellen dat, wat de diensten betreft, een derde van de begeleide jongeren voordien in hun natuurlijk milieu verbleef en omwille van het BZW het voorwerp werden van een jeugdbeschermingsmaatregel. En hoewel het aantal 18-jarigen globaal genomen daalde in de statistieken, vormt de groep van 18 tot 20-jarigen wel 85 % van de jongeren die begeleid werden door de diensten. Hoewel deze cijfers met de nodige voorzichtigheid moeten gehanteerd worden, kunnen zij bovenstaande vermoedens wel illustreren.

Het feit dat wel 60 inrichtingen voor bijzondere jeugdzorg een erkenning voor BZW vroegen en kregen, doet nog andere vragen rijzen. Hoewel in het eindrapport van de reeds genoemde werkgroep jeugdbescherming gepleit werd voor een desinstitutionalisering, is het BZW uiterst instellingsvriendelijk. Voor eerst kan met het BZW het effect van een dalende nataliteit enigszins opgevangen worden. De bezettingsgraad en de daarmee samenhangende erkenningscapaciteit van de inrichting is immers een konstante zorg van de inrichtende machten. Het feit dat de jongere tijdens het BZW in zijn eigen onderhoud moet voorzien, maar dat de inrichting wel de volledige dagvergoeding blijft ontvangen, kan het BZW bovendien tot een lukratieve bezigheid maken.

Het toenmalig Verbond voor Inrichtingen voor Gehandikapt en Bijzondere Jeugdzorg (VIGBJ) stelde reeds in 1982 dat 'de kritiek dat het inrichtingsleven in zijn geheel als isolerend overkomt, met het inschakelen van BZW sterk afgezwakt kan worden'. Hoewel vele inrichtingen ernstige pedagogische inspanningen doen, moeten we vaststellen dat het eigenlijke funktionieren ervan nog steeds niet aan inhoudelijke wettelijke criteria gebonden is. Het BZW vanuit instellingen komt in deze kontekst dan ook vaak over als het helen van wonden die veroorzaakt werden door het verblijf in de instelling zelf.

Vanuit de begeleidingsdiensten wordt optimistisch gesteld dat met 70 à

85 % van de jongeren de 'doelstellingen' werden bereikt. Deze cijfers lijken ons weinig relevant zolang er geen konkretisering is van gehanteerde begrippen zoals 'sociaal gehandicapt', 'zelfstandig functioneren', 'realistisch budgetteringssysteem', 'dagbesteding' ... Slechts na het invullen ervan is een wetenschappelijk gefundeerde evaluatie m.b.t. het scoren van doelen verantwoord.

De rechtspositie van de jongere binnen het BZW blijft ook al even onduidelijk. Hoewel hij voorafgaandelijk zijn akkoord moet geven en inspraak heeft bij het opstellen van de prognose van zijn BZW, kan hij voor de driemaandelijke evaluaties en voor de eindbeoordeling na 9 tot 18 maanden enkel rekenen op de goede wil en deskundigheid van de inrichting/dienst en de vast afgevaardigde bij de jeugdbescherming. Dit lijkt ons in tegenspraak met de kontraktgedachte die steeds meer gehanteerd wordt binnen de hulpverlening.

Een laatste kanttekening betreft het kader waarbinnen het BZW georganiseerd wordt. Talrijke voorzieningen werken reeds lange tijd met vormen van begeleid wonen: opvangcentra voor jongeren, kamers met aandacht, gezinsplaatsingsdiensten, O.C.M.W.'s, centra voor maatschappelijk werk, centra voor geestelijke gezondheidszorg... Deze diensten zijn actief op het niveau van een algemeen jeugdwelzijn.

Het BZW zoals het zich nu aandient werkt enkel binnen het enge kader van de Wet op de jeugdbescherming en kan dus enkel die jongeren bereiken die er het voorwerp van zijn/worden. Gelet op de verhoudingen binnen die jeugdbescherming kunnen we enkel vaststellen dat het BKW een eerder marginaal verschijnsel is, dat niet zozeer differentiërend werkt dan wel systeembevestigend. Zoals reeds eerder en ook door anderen gesteld, blijkt het BZW contradictorisch te zijn met een emancipatorisch jeugdwelzijnsbeleid zoals uitgetekend in het eindrapport van de werkgroep jeugdbescherming. Immers, de schaarse initiatieven die de Gemeenschapsminister nam binnen de jeugdbescherming (o.a. in het kader van circulaire 44) getuigen ook niet dadelijk van een coherente inhoudelijke beleidsoptie m.b.t. een globaal jeugdwelzijnsbeleid. Zo is het nog steeds wachten op de uitvoeringsbesluiten van het dekreet inzake de bijzondere jeugdbijstand, waarvan men enkel kan hopen dat het niveau van de huidige jeugdbescherming overstegen wordt.

Besluitend willen we dan ook graag het bevoegdheidsconflict waarvan eerder sprake toch inroepen als ultieme verontschuldiging voor het gebrek aan initiatief m.b.t. een globaal jeugdwelzijnsbeleid. Een gebrek waarvan het Begeleid Zelfstandig Wonen een goede illustratie is.

Luc Jaminé
februari 1988

Groeistoornissen en verkrampde situaties

Het artikel van de heer Vandamme over 'Begeleid Zelfstandig Wonen in Vlaanderen' geeft wel een uitgebreid overzicht over de actuele situatie, maar gaat aan een aantal fundamentele kritieken voorbij, die zowel vanuit de theorie, als vanuit de dagelijkse praktijk regelmatig worden geformuleerd.